

Az 1873. májusi pénzválság a vasut főkezelő bécsi pénzintézetét csődbe sodorta és minthogy csupán a pozsony-nagyszombati szakasz juthatott forgalomba, ellenben az összes építkezést megszüntetni, s másfelől az elvállalt kötelezettségekről gondoskodni kellett, a vasut egyuttal csőd küszöbén ingadozott. Minthogy már eddigelé is megtisztelő bizalmat vivott ki magának úgy az igazgatótanács, mint a herceg Windisch-Graetz és gróf Breuner-féle engedélyes consortium részéről, melyek felszólítására 1873. év végén elfogadta megválasztását ügyvezető igazg. tanácsossá és később igazgatóvá. Ez időtől megkettőztetett buzgósággal karolta fel ezen Magyarországra nézve úgy nemzetgazdasági mint hadászati tekintetben nagy fontosságú vállalat fentartását és lehető kifejlesztését. Szalay ernyedetlen fáradozásainak müve és éber körültekintése, erélye, valamint ügyes avatottságának érdeme, hogy a bécsi bukás után sikerült az érintetlen maradt külföldi másik pénzintézetet (Boroszlóban) újabb egyezményre birni és ez által nemcsak a vasutat a bukástól megmenteni, — hanem az áldozatkész engedélyesek terheit lényegesen leszállítani. A vágvölgyi vasut Szalay vezetése alatt nemcsak az osztrák-magyar vasut Prácsánál összeköttetett, hanem Nagyszombattól Szeredre és Nagyszombattól Trencsénbe ki is építettett. Szalaynak a vasuti téren szerzett érdemeiért a király legmagasabb elismerése is nyilvánított. A vágvölgyi vasutnak az állam által történt átvétele után Szalay ügyvédi tevékenységét ismét felvette.

Politikai tekintetben Szalay a Deák-pártnak tagja volt, a fusió óta pedig a szabadelvűpártnak hű és buzgó tagja. Mint olyan megválasztott Szalay a pozsonymegyei bazini választókerületben nagy többséggel Mudrony Mihály ellen képviselőnek az 1881—1884. országgyűlésre, mely alatt Szalay a zárszámadási valamint a közösiügyek tárgyalására kiküldött bizottságban működött.

A bazini választókerület, melyben Szalay nagy népszerűségnek örvend, elismervén azon áldozatkész buzgóságot és tevékenységet, melyet képviselője választókerülete érdekében mindenkor tanusított, az ez évben megejtett választások alkalmával Szalayt Tartoll Márton mérsékelt ellenzéki antisemita jelölt ellenében ismét megválasztotta országgyűlési képviselőnek 1884—87-re. Szalay most is tagja a zárszámadási bizottságnak s a delegációnak.

Szapáry Gyula gróf.

Mikor a boszniai hadjárat kezdetén, a mozgósítás céljaira, a szerencsétlen maglaji napok után, a hadügyminiszter egy nagy öszszeget kért a monarchia két felének pénzügyminisztereitől, Széll Kálmán azt megtagadta; mint olyant, a mely államháztartásunknak, általa nagy erélylyel és nagy ügyességgel megkezdett rendezését

megzavarná, sőt — felfogása szerint — lehetetlenné tenné. És mikor a hadügyminiszter nem tágitott, Széll azt mondta, hogy inkább lemond állásáról. Mikor Széll lemondása tényre lőn, a követelt összeg csakugyan tetemesen leszállított. Így volt kénytelen Tisza ideiglenesen a pénzügyministerséget is nyakába venni.

A magyar pénzügyminiszteri állás akkor nem volt irigylésre méltó. Mert Széll Kálmán negyedfélelvi bámulatos erélye és ügyessége megteremtette ugyan a magyar aranyjárdékot, felkelté a pénzpiacban a bizalmat az ország pénzügyei iránt, mintegy 18 millióval apasztá az állambáztartás hiányát és rendet hozott az adó- és

SZAPÁRY GYULA GR.

pénztári kezelésbe; de kétségtelen az is, hogy a keleti válság (nem csak és nem első sorban Bosznia, mint sokan állíták) nagyon megzavarta a pénzpiacot, teremtett új terheket nekünk és a láthatárt nagyon elsötétíté; úgy hogy a bonyodalmaknak végét, következményét senki sem láthatá. Ekkor vette át a pénzügyi tárczát 1878. december 1.

gr. Szapáry Gyula, kinek ez az egy tette is érdem, magában véve is. Nem készületlenül és nem tájékozatlanul fogott nagy feladatához, mert mint közlekedési miniszteri államtitkár és belügyminiszter kormányzási képességét bebizonyítá, tapasztalatokat szerzett; az ország pénzügyeiről pedig épen akkor adott ki egy nagyobb tanulmányt a Nemzetgazdasági Szemlében; tehát ösmerte helyzetünket.

Eleinte a mindennapi feladatok teljesen igénybe vették. Gondoskodni kellett a póthitelek és a boszniai rendkívüli kiadások fedezéséről. Pedig a pénzpiac helyzete olyan volt, hogy az e különböző célokra megszavazott 100 milliós kölcsönt nem mertük tisztán

járadékra fektetni; felhatalmazás adatott az erre vonatkozó törvényjavaslatban a pénzügyminiszternek arra, hogy abból 72 millió erejéig esetleg jelzálogos kölcsönt vehessen fel. De a szerencse kedvezett, erre szükség nem volt; a szükséglet a járadékkal fedezhető volt.

Azonban a pénzügyi politikának súlyos terhein kívül nagy feladatai is lebegtek gr. Szapáry szeme előtt. A 153 milliós kölcsön konverzióját befejezni, a beteg állapotban levő vasutakat orvosolni (mint Széll megkezdé 1876-ben), a magyar vasut hálózatát kiterjeszteni, Fiumét kiépíteni, a vízszabályozást, a bekövetkezett nagy árvizek nyomása alatt, nagyobb mértékben keresztülvinni kellett. Ezenkívül: a gazdasági hitel, az ipar támogatása és a gazdaság különböző ágainak emelése is folytonosan újabb követelményekkel állott elő. Mert a közvélemény, részben természetes szükségénél, részben izgatásnál fogva, mind e célok nevében napról-napra követelőbb lett.

És gr. Szapáry Gyula e nehéz viszonyok közt derekasan megállta helyét: a nélkül, hogy adóemelések tekintetében igen nagy áldozatot követelt volna a nemzettől, a nélkül, hogy erélye és kitartó munkássága legkevésbé csökkent volna és a mi fő, elmondhatjuk, hogy még csak népszerűségéből sem vesztett; úgy hogy ellenzéki kerületek és maga a kényes főváros legkényesebb kerülete is készségesen ajálták fel neki bizalmukat; de ő megmaradt régi kerülete mellett.

Elmondom ez alkalommal azt, hogy mennyi áldozatot kívánt gr. Szapáry a nemzettől. A nyereségadó, hadmentességi díjt, cukor- és kávéfogyasztási adót (utóbbi később módosítva), a kőolajadót, a biztosító és pénzügyintézetek és általános jövedelmi adó emelését kérte a nemzettől; de bizonyos osztályokra nézve könnyíté a hadmentességi díjt, a kereseti adót, a szőlődézsmaváltásadót, a földadót, a bélyeget és illetéket. A napszámosok adóját elengedé. Ugy, hogy ha ezeket kölcsönösen konpenzáljuk: az az újabb eszköz, melyet — a 4 millióra tehető vámemelésen kívül — gr. Szapárynak csaknem hat évi pénzügyminisztersége, a nemzet rendelkezésére bocsátott 10—11 millió frtnál többre nem tehető. Pedig ezek az adók sem voltak csak pénzügyi szempontból behozva, illetőleg emelve: mert az intézetek adójánál és az általános jövedelmi pótdadó 3 milliónyi emelésénél ép úgy, mint a jelzálogkölcsönök konverziójának kezdeményezésénél, a szőlődézsmaváltás hátraléki összegének leírásánál; a tiszavidéki társulatok kataszteri kedvezményénél, mindenütt látszik gr. Szapárynak azon közzgazdasági törekvése is, hogy a tervekben bizonyos parificatio éressék el, a földbirtok javára és ez újabb terhektől lehetőleg kiméltessék.

Különösen a Tisza-vidék adhat hálát Istennek, hogy épen akkor volt tiszavidéki pénzügyminisztere az országnak, mikor ennek leglényegesebb érdekei forogtak kockán. Mert az a nagy kedvezmény, hogy a vízszabályozási társulatok a kataszteri teherből, illetőleg földadóból visszanyerik az összes töltésfentartási költségek kamatát — biztosított ezeknek, újabb megterhelhetés nélkül, biztos alapot hitelműveletekre; minek — nagy összeg erejéig — több érdekeltség

vette és fogja hasznát venni. Tehát nagy tőkéket szerezhetnek — újabb megterheltetés nélkül. Az, hogy Szeged és a Tiszavidék külön 40 millió kölcsönben részesültek, hogy a vízszabályozás szükségeire és szegedi építkezésekre mindig volt pénz: szintén gr. Szapáry érdeme.

De a vasutaktól sem vonta meg a szükségeseket. A budapest-zimonyi vasut kiépítése, zákány-zágrábi vasut megszerzése, az osztrák-magyar vasutal kötött szerződés, a tiszavidéki vasut megszerzése, az első erdélyi vasut megvétele, a buda-szönyi vasut kiépítése, a helyi vasutak közül a legnagyobb résznek létesülése (tiz helyi vasut csak közvetve vagy közvetlen nyújtott pénzáldozattal jött létre) csak úgy volt lehetséges, hogy gr. Szapárynak nem csak a fiskalis, de a közgazdasági érdekek is folytonosan szemé előtt lebegtek és azoknak — az ország pénzügyi erejéhez mérten — hódolt is. Ugy, hogy a ki az új terhek compensatióját keresi, könnyen feltalálja azt: közgazdaságilag ezekben a beruházásokban, a vasutakban és pénzügyileg azok jövedelmében.

Nem kis érdeme gr. Szapárynak a földadókataster keresztülvitele is. Mert az eleinte megindult becslések oly magasak voltak és a munka oly lassan haladt, hogy az egész országban rémület keletkezett. Gr. Szapáry két törvényjavaslatban és még több utasításban úgy módosította az eljárást, hogy — egyes vidékek részben jogos, részben tulhajtott panaszától eltekintve — a nagy műsimán, a közgazdasági és pénzügyi érdekek kiméltése és a teherviselés arányosabbá tétele mellett, lön keresztül vive. És teljesen eloszlott — a kontingentálás által, az az aggodalom, hogy a földadó emelkedett. Ha az ő higgadt, rationabilis gondolkozása és tapintata nincs, ez a költséges mű csak bajt és elégtelenséget szült volna.

Épen így nyilvánult és érvényesült rationabilitása a közadók kezelésének reformjánál és a pénzügyi közigazgatási biróság megteremtésénél. Ezekben a törvényekben a közönségnek teljes biztosíték nyújtatik a pénzügyi közegek minden tulkapása, vagy visszaélése ellen és ezeknek felelőssége lehetőleg érvényesült.

Köztudomásu dolog az is, hogy az építkezési adókedvezményeknek száma, gr. Szapáry pénzügyminisztersége alatt tetemesen szaporodott, mely a kisbirtokosok országos hitelintézete közreműködésével és az államkincstár megterheltetésével jött létre, hogy az új iparágaknak és gyáraknak nyújtott adókedvezményt, illetőleg ezeknek a kereseti és vállalati (nyilvános számadásra kötelezett társulatoknál) adót készségesen engedte el és mindezzel bebizonyította azt, hogy az államháztartás súlyos gondjai sem fojtják el érzékét a közgazdasági és kulturalis magas érdekek iránt.

Ha még ezekhez vesszük a fiemei kikötő nagy építkezését, a közoktatási építkezéseket, a pénzügyi miniszterium beruházásait (gazdaságoknál, dohánynál, bányánál), láthatjuk, hogy a jelen terhei a jövőt készítik elé és ha mind e mellett: az államháztartás rendezése annyira haladt, hogy a rendes mérlegben már nincs deficit, az állam hitele annyira emelkedett, hogy a 6%-os járadék 400 milliónyi

nagy összege, a pénzpiacz legrosszabb helyzetében is beváltatott, láthatjuk, hogy jó uton vagyunk, és hogy gr. Szapáry jó uton vezet.

Ő ugyan az államjóságok és regalék értékesítését nagyobb mértékben eszközli, mint elődei; de soha az ingatlan értéktelenítését tömeges eladással nem engedte és mindig: községek alapításának, a földmives osztály ingatlan szerzésének adott ezen műveleteknél elsőbbséget. Ez jobb terv; mint bármely előre kikürtölt nagyszabásu programm.

Gr. Szapáry egyénisége komoly, előzékeny, nyílt és rationabilis, modora jó és így nem csak jó pénzügyminiszter, de jó képviselő és jó ember is, ereje teljében van és így még sokat használhat hazájának, mely iránt már is kiváló érdemei vannak. *H. S.*

Szilágyi Virgil.

Szilágyi Virgil, ősi székely nemes családból (székelyföldvári előnévvel), szül. 1824. nov. 27. Iskoláit Hold-Mező-Vásárhelyen és Pesten végezte. Az 1844. pozsonyi országgyűlés alatt kir. táblai jegyzővé esküdött. Ügyvédi vizsgát 1846. januárban tett. Utána mindjárt Csongrád megye t. aljegyzőjévé, aztán rendes aljegyzőjévé neveztetett ki. Mint ilyen tagja volt a forradalom alatt a szegedi vészbizottságnak. A bánági hadjáratban mint egy mozgósított nemzetőr-század századosa vett részt. 1850. végén Pestre költözött s az irodalmi téren működött jog és történettudományi tárgyakkal s szépirodalommal foglalkozva. Ez időben alapította a «Budapesti Viszhangot». 1854. az ügyvédség gyakorlására, melytől a forradalombani részvéte folytán eltiltva volt, engedélyt nyervén, a bűnvádi eljárás terén védbeszédeivel vonta magára a közfigyelmet. Egy ideig a «Törvénykezési Csarnokot» is szerkesztette. 1859. a Tancsics Mihály politikai perében mondott védbeszéde folytán nagy népszerűséghez jutott, s a politikai élet ébredésével tevékeny részt vett a fővárosi ügyek kezelésében, 1860. és 1861-ben azon álláspontot védte, hogy az alkotmány in integrum restituáltasék; a magyar törvények joghatálya helyeállittassék s a jogrend ezen alapon fejlődjék tovább. Ellene volt az osztrák iparrend elfogadásának, mint a mely veszéllyel fenyegeti a magyar ipart. A törvényhozási rend visszaállításáért küzdve 1861. januárban a fővárosi közgyűlésen Deák Ferencsel állott szemben, a mi egyrésztől sok gyűlöletes kellemetlenséget vont reá, másrészt arra vezetett, hogy a józsefvárosi kerületben Jókai Mórral szemközt képviselővé megválasztatott. Az országgyűlésen mondott első beszédének legnevezetesebb része volt az, melyben tiltakozott az ellen hogy üres lappal kínálják Horvátországot. Az országgyűlés elosztatása után azon gyanu alapján, hogy az emigrációval benső szövetségben áll, a katonai bíróság által elfogatott, 14 évi várfogságra ítéltetett, s Péterváradra szállított. Azonban az uralkodó családot ért egy örvendetes esemény alkalmából csakhamar